BORD DWAR IL-KONTROLL TA' KIRI TA' RABA'

MAGISTRAT DR. SIMONE GRECH

Rikors Numru 9/2013

Dr John Buttigieg I.D. 577545M

Rose mart Dr Joseph Brincat I.D. 673446M

Dr Emmanuel Buttigieg I.D. 491548M

Carmen mart Joseph Houlton I.D 812950M

Monica mart Herman Magro I.D 193553M

Gaetana mart John Wismayer I.D 633150M

John Joseph Bezzina I.D 392581M

Julie Anne mart Norbert Friggieri I.D 534277M

u b' digriet tal-14 ta' Ottubru 2020 Matthew Wismayer u Rachel Calleja Wismayer assumew l-atti minflok Gaetana mart John Wismayer ID 633150M

vs

Carmelo Formosa I.D 744039M u b' digriet tal-11 ta' Gunju 2014 gew kjamati fil-kawza John Formosa, Nazzareno Formosa, Frances Sammut, Lorenza Sciberras u Maria Gatt

B' referenza ghall-verbal 21/2/18 Francis u John Formosa assumew l-atti flok missierhom

Illum, 14 ta' Lulju, 2021

Il-Bord,

Ra r-rikorsipprezentat fid-9 ta' Awwissu 2013 fejn gie premess:

Illi l-esponenti jikru lill-intimat ir-razzett maghrufa bhala ta' Puldu u r-raba' fil-limiti ta' BIrzebbugia u Hal-Ghaxaq mieghu tal-kejl ta' 35 (hamsa u tletin) tmien, 3 (tlett) sieghan u 4.63 (erba' punt tlieta u sittin) qasab bil-qbiela ta' EUR 70 (sebghin euro) fis-sena u li jiskadi fil-14 ta' Awissu 2013.

Illi l-intimat ikkaguna hsarat fl-imsemmija razzett u raba' kif ukoll kiser il-kundizzjonijiet tal-kkirja, kif ukoll ceda jew issulloka l-lokazzjoni lil terzi. U b' digriet tal-24 ta' Novembru 2015 ziedu l-kliem "u talli qed jaghmlu uzu divers ta' l-ghalqa billi qed juzawha ghall-insib u kacca."

Ghaldaqstant l-esponenti jitolbu umilment lil dan il-Bord illi ghar-ragunijiet premessi joghgbu jawtorizzahom illi ma jgeddux il-qbiela ta' l-imsemmija razzett u raba' a favur ta' l-intimat u li jordna lill-intimat illi fi zmien qasir u perentorju li jigi lilu prefiss jizgombra minn dan ir-razzett u raba'.

B' rizerva ghal kull azzjoni ta' danni.

Bl-ispejjez komprizi dawk ta' l-ittra ufficjali tal-hamsa u ghoxrin (25) ta' Marzu 2013.

Il-konvenut hu ingunt in subizzjoni u sabiex jixhed.

Ghal fini ta' kompetenza huwa dikjarat illi l-valur lokatizju tar-razzett u r-raba' huwa nferjuri ghas-somma ta' elf lira fis-sena.

Ra t-twegiba ta' Carmelo Formosa fejn gie eccepiet li:

1. *Illi l-pretensjoni tar-rikorrenti hija wahda infondata fil-fatt u fid-dritt u dana stante l-intimat ma kiser l-ebda kondizzjoni tal-qbiela skont il-ligi u per konsegwenza it-talbiet tar-rikorrenti ghandhom jigu michuda a spejjez taghhom;*
2. *Illi l-intimat waqt li l-perijodu tal-qbiela in kwistjoni ma kkommetta l-ebda hsara kuntrarju ghal dak li qed jigi allegat fit-tieni paragrafu tar-Rikors promotorju u dana hekk kif lest li jipprova l-intimat waqt it-trattazzjoni tal-kawza odjerna;*
3. *Illi l-intimat ma ghamel l-ebda assenjazzjoni jew sullokazzjoni lil terzi u per konsegwenza isegwi li ma kien hemm l-ebda ksur tal-kondizzjonijiet tal-qbiela;*
4. *Illi minghajr ebda pregudizzju ghas-suespost u in ogni caso, anke jekk jintlaqghu t-talbiet tar-rikorrenti, l-istess intimat ghandu jedd skont il-ligi ghall-wicc tar-raba' mahdum minnu;*
5. *Salv eccezzjonijiet ulterjuri hekk kif permessi mill-ligi.*

Ra r-risposta tal-kjamati fil-kawza tat-30 ta' Gunju 2014, fejn intqal:

1. *Illi l-pretensjonijiet tar-rikorrenti hija wahda infondata fil-fatt u fid-dritt u dana stante l-intimati ma kisru l-ebda kondizzjoni tal-qbiela skont il-ligi u per konsegwenza it-talbiet tar-rikorrenti ghandhom jigu michuda a spejjez taghhom;*
2. *Illi l-intimati waqt il-perijodu tal-qbiela in kwistjoni ma kkommettew l-ebda hsara kuntrarju ghal dak li qed jigi allegat fit-tieni paragrafu tar-Rikors promotorju u dana hekk kif lest li jipprovaw l-intimati waqt it-trattazzjoni tal-kawza odjerna;*
3. *Illi l-intimati ma ghamlu l-ebda assenjazzjoni jew sullokazzjoni lil terzi u per konsegwenza isegwi li ma k*
4. *ien hemm l-ebda ksur tal-kondizzjonijiet tal-qbiela;*
5. *Illi minghajr ebda pregudizzju ghas-suespost u in ogni caso, anke jekk jintlaqghu t-talbiet tar-rikorrenti, l-istess intimati ghandhom jedd skont il-ligi ghall-wicc tar-raba' mahduma minnhom;*
6. *Salv eccezzjonijiet ulterjuri hekk kif permessi mill-ligi.*

Ra li din il-kawza giet assenjata lil dan il-Bord hekk kif ippresedut;

Sema' l-provi;

Ra d-dokumenti kollha ezebiti;

Ra n-noti ta' osservazzjonijiet ipprezentati mill-partijiet;

Ra li din il-kawza tinsab differita ghas-sentenza;

Ikkunsidra:

Provi

L-Avukat John Buttigieg ipprezenta affidavit fejn xehed li huwa, hutu u l-kugini tieghu min-naha ta' ommu, huma l-proprjetarji tal-art konsistenti fi 36 tomna raba' maghrufa bhala Tal-Brolli kontrada ta' Has-Saptan u Wied il-Brolli, fil-limiti ta' Hal Ghaxaq u Birzebbuga, flimkien ma' razzett li jinsab go fih, maghrufa bhala Ta' Poldu. Spjega li dan ir-razzett kien originarjament palazz, li maz-zmien, beda jintuza bhala razzett. Spjega li dan ir-raba' u r-razzett huma mikrija lil Carmelo Formosa. Spjega li din il-proprjetà giet ghandhom minghand in-nannu Giovanni Bezzina, li akkwistaha b'kuntratt tas-26 ta' April 1928, atti tan-Nutar Angelo Cachia.

Kompla jghid li l-intimat matul il-kirja, ma hax hsieb ir-razzett u r-raba'. Ir-razzett ghandu hsarat kbar, u ma hax hsieb il-manutenzjoni, kif ukoll waqghu xi soqfa u hitan. Sostna li fir-raba' hemm hsara kbira. Qal li qabel ma' saret il-kawza, huwa kien tkellem mieghu, u dan ried johrog, basta jinghata somma flus. Sostna li dan kien qallu li jrid ftit zmien halli jiftiehem mal-bdiewa li ghandu fl-ghelieqi sabiex johrogu. Sostna li b'hekk, huwa fehem li l-intimat kien qed jikri r-raba' lil terzi persuni minghajr ma kienu jafu.

Sussegwentement, l-istess Avukat John Buttigieg ipprezenta affidavit dettaljat dwar it-titlu tar-rikorrenti fir-rigward ta' dawn l-ambjenti, mertu ta' din il-kawza. Huwa zied ikompli li missier il-konvenuti, kien ihallas il-qbiela tar-razzett u tar-raba', u wara l-mewt ta' missierhom, il-qbiela baqghet tithallas minn Carmelo Formosa.

L-Avukat John Buttigieg ipprezenta t-tielet affidavits tieghu, fejn qal li dan ir-razzett u raba',kienu ilu hafna snin mikri lil missier l-intimati, u meta dan miet, il-kera daret fuq Carmelo Formosa, izda hutu l-intimati l-ohra, jippretendu li ghandhom titlu ta' qbiela wkoll. Carmelo Formosa kien ihallas lil Mary Bezzina, u ghall-ahhar tal-2007, Carmelo Formosa beda jhallas lilu. Sostna li fl-ircevuti kien jitnizzel li Carmelo

Formosa kien ihallas l-ammont ta' €70 kemm tar-raba', u kemm tar-razzett. Sostna li r-razzett huwa beni storiku ta' zmien il-kavallieri, u kienet *hunting lodge*. Sostna li l-intimati hallew dan ir-razzett jasal ghal stat ta' rovina.

Sostna li f'korrispondenza legali skambjata, l-intimat kien accetta li jirritorna lura r-razzett. Sostna li anke l-intimati l-ohra kienu offrew li jirrilaxxjaw ir-razzett. Qal li anki fir-raba', hemm hafna hsara. Spjega li l-access proprju ghar-raba' in kwistjoni, huwa mir-razzett.

Ikkonferma li hafna snin ilu, mill-ghalqa mmarkata bhala numru 6, kien jghaddi pajp taz-zejt li kienu jhallsu kera. Il-pajp kien ghaddej xi metru l-gewwa mill-hajt tal-konfini tal-ghalqa nru 6. Il-pajp ma kienx imiss mal-hajt, u ilu ma jintuza hafna snin. Sostna li dan il-hajt thalla fi stat ta' rovina u tinhtieg spiza kbira biex jissewwa. Sostna li r-raba qed tintuza ghall-insib u ghal kacca, tant li kien hemm mansab, u gew mizrugha diversi sigar tal-eucalyptus.

Fir-raba' affidavit tieghu, l-Avukat John Buttigieg spjega li r-razzett huwa bini storiku skedat. Fil-hames affidavit tieghu, l-Avukat kompla jispjega iktar dwar il-provvenjenza ta' dan il-fond.

Fil-hames affidavit tieghu, l-Avukat John Buttigieg sostna li huwa qatt ma ta permess lil John Formosa jew lill-konvenuti l-ohra, sabiex isir nsib jew kacca fir-raba' in kwistjoni, u lanqas qatt ma awtorizza lill-Wild Bird Regulation Unit sabiex tohrog xi permess ghal insib jew kacca f'din ir-raba'. Dawn il-fatti gew ukoll kkonfermati fl-affidavit ta' Rose Marie Brincat, Emmanuel Buttigieg, Carmen Houlton, Monica Magro, Gaetana sive Tania Wismayer, John Joseph Bezzina u Julie Ann Friggieri.

Nazzareno Formosa xehed li r-razzett qatt ma kien imqabbel ghand il-familja taghhom. Ir-razzett sostna li huwa proprjetà tal-gvern. Sostna li r-raba' jinsab f'idejh u f'idejn hutu. Spjega li missieru, Frangisku Formosa, miet fil-1957. Ikkonferma li l-ircevuta kienet issir fuq Carmelo Formosa, li jigi huh il-kbir. Kompla jghid li saru rcevuti foloz ghaliex f'uhud, iddahhal ir-razzett. Sostna li r-razzett ma ghandhomx access ghalih. Sostna li r-raba' dar fuq huh ghaliex kien prokuratur ta' hutu.

Huwa nsista li jahdmu r-raba' u jizirghu qamh ghax ghandhom hafna bhejjem. Sostna li din ir-raba' tinzera' bejn kollha, u jinhargu l-flus minn kollha. Sostna li l-qamh ma jinbieghx, izda jigi maghlef lill-bhejjem li ghandu go razzett fil-Marsa.

Sostna li kien missier l-Avukat Buttigieg li ta l-kunsens tieghu sabiex jibni il-mansab, u anke xi kmamar. Spjega li dawn il-kmamar ilhom mibnija madwar 45 sena.

Ezebixxa ukoll sett ta' dokumenti, u kkonferma li huwa kien joqghod ma' missieru fis-1957. Spjega li missieru miet f'daqqa u ma ghamilx testment. Sostna li r-razzett tal-Marsa qieghed ghandu bi qbiela u kera ghax ghandu raba' mieghu. Spjega li huwa ghandu z-zwiemel, fniek u tigieg fih. Huwa spjega li kienet saret kawza li giet ceduta, dwar il-fatt li kien jidhol fir-raba' persuna nkarigata mill-ESSO, li kienet toqghod tara jekk il-pajpijiet humiex imtaqqbin.

Nazzareno Formosa pprezenta wkoll affidavit fejn spjega li din ir-raba', ilha ghand il-familja tieghu 61 sena, u kienet mqabbla ghand missieru Francesco. Missieru miet fil-1957, u ommu qalbet il-qbiela f'isem huh Carmelo. Spjega li huh kien jiehu hsieb l-ghalqa bl-ghajnuna ta' hutu kollha. Kienu jizirghu qamh u ful ghall-uzu taghhom, u hadu hsieb l-art. Qal li l-art ghandha konfini twal hafna, u minnha jghaddi pajp li kien jintuza mis-servizzi ghal fuel. Huma ma kinux jahdmu dik il-parti minn fejn ghaddej il-pajp, u kien hemm moghdija minn fejn impjegati kienu jghaddu jiccekjaw li l-pajp qieghed sew. Spjega li l-ghelieqi li jigu taht il-hitan minn fejn hemm dawn il-pajpijiet mghoddijin, ma humiex imqabbla ghandhom. Spjega li qatt ma kellhom razzett imqabbel. Dan ir-razzett infatti, jirrizulta li ilu abbandunat mis-sena 1919 skont litteratura li sabu. L-ircevuti tal-kera dejjem jitkellmu fuq raba', izda mir-ricevuta tas-sena 2010 u tal-2011, zdied referenza ghar-razzett. Insista li dan sar b'qerq u bi preparazzjoni ghal dawn il-proceduri.

Francis Formosa, Lorenza Sciberras, Francesca Sammut, Maria Gatt u **Ganni Formosa** ilkoll ikkonfermaw il-kontenut tal-affidavit ta' huhom Nazzareno Formosa.

Sar kontroezami lil Nazzareno Formosa fejn dan sostna li huh kien imur ihallas il-qbiela u li huwa ma jafx jaqra. Insista li huwa ezebixxa kopja tal-ktieb tal-qbiela kollu u li huma biss l-ahhar tliet ircevuti li jsemmu razzett.

In kontroezami, huwa insista li hemm bicca mir-raba' mikrija lill-Enemalta, u li ghalhekk, ma taqax fir-responsabbilità tieghu u ta' hutu. Sostna li huwa ma jaqbilx li din hija allegazzjoni skorretta bil-ghan li jigu ffrankati l-ispejjez li hemm bzonn biex il-hitan jigu mantenuti.

F'seduta ohra Nazzareno Formosa sostna li fejn kien hemm il-pajp tal-fuel, kien hemm passagg li minnu kien jghaddi haddiem biex jivverifika li m'hemmx titqib fil-pajp. Qal li l-pajp mhuwiex fil-parti li kienet imqabbla lilhom. Insista li mal-pajp, huma ma kellhomx x'jaqsmu. Sostna li dan il-pajp kien hemm minn dejjem. Sostna li l-pajp huwa 'il gewwa mill-hajt tal-ghalqa. Sostna l-ghalqa tal-pajp hija iktar gholja mill-ghalqa ta' hdejha.

In riezami, huwa kkonferma li r-raba' taghhom u minn fejn ghaddej il-pajp tal-fuel, huma fl-istess livel. Bejn ir-raba' taghhom u l-pajp tal-fuel, hemm passagg li mhuwiex parti mir-raba' taghhom. Spjega li mill-pajp 'l hemm (u cioè mhux mill-pajp lejn ir-raba' taghhom) hemm il-hajt tas-sejjieh. Dan il-pajp jibqa' tiela' ghal Hal-Luqa.

John Formosa xehed li meta miet missieru kellu 12-il sena. Spjega li huwa kien jahdmu din ir-raba, u ghadu jahdmu. Spjega li dak li hadem fir-raba', kollu ttiekel minnu u ma nbieghx.

In kontroezami, huwa xehed li huwa ma jafx jaqra. Sostna li kien Karmnu li kien ihallas il-qbiela lil Bezzina, sakemm il-qbiela daret fuq ir-rikorrenti. Ikkonferma li saru ricevuti foloz. Sostna li din ir-raba' mhijiex kollha mdawwra b'hitan.

Frances Sammut in kontroezami, spjegat li hija kienet marret ghand nutar biex taghmel l-affidavit.

Lorenza Sciberras in kontroezami, spjegat li lin-nutar kienet infurmatu li hi u hutha jhallu f'idejn huhom Nazzareno Formosa. Sostniet li hija taqbel ma' dak li qal Nazzareno Formosa. Ikkonfermat li r-razzett qatt ma kien ghandhom. Sostniet li r-referenza ghal qerq saret, peress li fl-ircevuti ma kienx jissemma r-razzett, izda beda jissemma fl-ircevuta tas-sena 2010 u 2011. Sostniet li hija taghti l-flus lil huha, u hu jhallas.

Maria Gatt in kontroezami, spjegat li hija thalli f'idejn huha. Sostniet li kienu jaghtu l-qbiela lil huha l-mejjet. Ikkonfermat li fl-ircevuti, ma kienx hemm referenza ghar-razzett. Sostniet li anke missierhom, ma kienx ihallihom jersqu lejn ir-razzett ghax kien jibza' li ser jaqa'. Hi qatt ma hallset qbiela.

In-Nutar Matthew Agius xehed li fl-ufficju tiegħu, attendew grupp ta' ahwa li sar l-affidavit taghhom. Huwa hadilhom kopja tal-karta tal-identità taghhom. Ikkonferma li dawn il-persuni kollha attendew quddiemu u ffirmaw quddiemu. Ikkonferma li l-ufficju tieghu jinsab f' Old Bakery Street, Brittania House.

Ryan Bonnett bhala rapprezentant tal-Wild Bird Regulations Unit xehed li John Formosa, kellu xi applikazzjonijiet ghal siti tal-insib minn Awwissu 2014 sa 2017, u kien ghamel applikazzjoni biex jonsob fl-*area* li hi maghrufa bhala ir-Razzett ta' Pultun. Spjega li ma jigix iccekjat l-art ta' min hi. Ikkonferma li nghata permess biex jonsob f'din l-*area* ndikata fil-pjanta annessa mal-applikazzjoni.

Huwa spjega ukoll li jinkombi fuq min applika, li jkollu l-permess mis-sid ir-raba'. Spjega li ma jsirux verifiki mal-proprjetarji tal-art. Spjega li l-insib isir bejn l-20 ta' Ottubru sal-ahhar ta' Dicembru. Il-permess jaghti permess li ssir dura, izda mhux kamra. Ikkonferma li r-registrazzjoni ghall-insib bdiet fl-2014.

Lorenza Sciberras ikkonfermat li hija gieli marret fl-ghalqa in kwistjoni, u li hi tigi t-tifla ta' Francesco. Spjegat li hija taqsam il-hlas tal-kera ma' hutha. Spjegat li johorgu l-ispejjez kollha bejniethom. Spjegat li jghaddu l-flus lil Karmenu, izda issa li miet, qed jghadduhom lil Nazzareno. Sostniet li huma ma jrabbux annimali hemmhekk. Spjegat li fir-razzett tal-Marsa, missierha kien ikollu anke baqar. Insistiet li fir-raba' in kwistjoni, dejjem giet mizrugha. Sostniet li r-raba' ssir xghir, u dak li jaqilghu jaqsmuh bejniethom. Huma qeghdin hames ahwa, u gieli hadu €500 kull wiehed, u gieli €400 kull wiehed.

Il-Perit Alan Saliba spjega li huwa gie nkarigat mill-proprjetarji tar-razzett maghrufa bhala Ta' Poldu fil-limiti ta' Hal-Ghaxaq u Birzebbugia, li huwa binja ta' valur storiku, tant li huwa skedat mill-awtoritajiet bhala Grad 1, sabiex jirrelata dwar il-kundizzjoni li jinsab fih dan ir-razzett, u dwar kif ir-raba' ta' madwaru tal-kejl ta' 35 tomna, huwa integrat mal-istess razzett. Spjega li huwa acceda fuq il-post u kkonferma l-kontenut tar-rapport ippreparat minnu.

Rapport tal-Membri Teknici

Il-Perit Edgar Rossignaud u Anthony Mifsud ipprezentaw ir-rapport taghhom, fejn ghamlu s-segwenti osservazzjonijiet:

Din ir-raba' maghruf bhala ta' Puldu fil-limiti ta' Birzebbuga u Ghaxaq, u li huwa accessibbli minn sqaq fil-kontrada ta' Has-Saptan ghandu kejl superficjali ta' 35 tomna, 3 sighan u 4 kejliet u jikkonsisti f' diversi ghelieqi denominati numru 1 sa 16 fuq il-pjanta annessa, li fejn jista' jinhadem kien kollu mizrugh qamh ghajr parti zghira li kien mizrugh ful. Id-dahla f' din ir-raba' hija minn fuq l-ghalqa 1…Gie nnutat li ma' tul parti l-kbira tal-hajt t' isfel tax-xaqliba tal-wied…kien hemm pajpijiet tal-fuel fuq pilastri baxxi… Dawn qeghdin xi metru 'l gewwa mill-konfini ta' l-ghellieqi u jidhru li ilhom hemm hafna snin u skont l-intimat kienu tal-ESSO (nassumu li illum tal-Enemalta). Skont ir-rikorrenti huma jithallsu bhala sidien talli dawn il-pajpijiet jokkupaw parti mill-proprjeta' taghhom. That tul din il-medda twila ta' pajpijiet kien hemm haxix selvagg (l-iktar haxixa Ingliza) ghax naturalment ma jistax jinhadem mill-intimat…

Gie nnutat ukoll li ma' tul dawn il-hitan kien hemm diversi sliehi li waqghu…; hafna minnhom regghu ttellghu u ohrajn ghadhom imwaqqghin, kif jidher fir-ritratti hawn mehmuza. L-intimat ikkummenta li minkejja li hu tella' diversi sliehi tas-sejjiegh, dawn li ghadom imwaqqghin huma responsabbilita' tal-ESSO (Enemalta) minhabba li huma appogg mal-parti koperta bil-pajpijiet taghhom u mhux mar-raba' mahdum minnu.

Waqt l-access, inoltre gew innotati dawn il-fatti:

L-ghalqa nru 1 kienet mizrugha qamh…u kien hemm diversi sliehi tal-hitan tas-sejjieh kemm in-naha ta' fuq kif ukoll in-naha t' isfel fejn hemm il-pajpijiet tal-fuel li kienu waqghu u regghu ttellghu recentament.

L-ghalqa nru 2 kienet mizrugha qamh… u kien hemm ukoll xi sigar ta' eucalyptus mal-hajt ta' fuq.

Gie nnuttat li l-ghalqa nru 3 qed tintuza bhala mansab u parti mill-ghalqa kienet mizrugha ful…Gie nnuttat ukoll li kien hemm selha tal-hajt tas-sejjieh ta' fuq li giet imtella' ricentement.

L-ghalqa nru 4 li qeghda forma ta' hofra kienet mizrugha qamh…

L-ghalqa nru 5 li ticcirkonda l-ghalqa nru 4, izda elevata 'l fuq … u ma kienitx mahduma ghajr tina u gie nnutat li kien hemm kaxxa ta' van Toyota mitluq fuq parti minnha…

L-ghalqa nru 6 kienet mizrugha qamh..Gie nnutat li kien hemm xi sliehi fil-hajt tas-sejjieh that il-pajpijiet tal-fuel li kienu ghadhom ma ttellghux…

L-ghalqa nru 7 kienet mizrugha qamh, bi ftit sigar tal-eucalyptus mal-hajt ta' fuq….hemm ukoll f' din l-ghalqa kamra zghira ta' xi zewg metri u nofs (2.5m) bi tlett metri (3.0m)…

L-ghelieqi nru 8 u 9 kienu mizrugha qamh u ftit sigar tal-eucalyptus…

L-ghalqa nru 10 kien hemm ftit qamh u sigar tal-eucalyptus, qasab u parti zdingata. Kien hemm ukoll kamra zghira tal-gebel li ghandha bieb tal-hadid…

L-ghalqa nru 11 kienet zdingata bi ftit harrub u eucalyptus u kien hemm mansab u dura li ma kienux uzati ricentament.

L-ghalqa nru 12 kien hemm giebja kbira antika bl-arkati mwaqqghin…u razzett kbira antik, it-tnejn li huma fi stat ta' abbandun kif jidher car mir-ritratti…..Dan ir-razzett qieghed fuq zewg sulari u partijiet sostanzjali minnu huma mwaqqghin u m' humiex fi stat li jista' jintuza. Jidher li dan ilu f' dan l-istat ghal zmien twil mill-gholi tal-haxix hazin…Ir-raba' ta' madwar dan ir-razzett kien zdingat.

L-ghalqa nru 13 kienet qamh u gie nnutat li kien hemm dura mal-hajt.

L-ghalqa nru 14 kienet qamh u ftit eucalyptus…u kamra zghira mhux imsaqqfa.

L-ghalqa nru 15 kien hemm qamh, zewg (2) eucalyptus, harrub u lewza.

L-ghalqa nru 16 kien hemm qamh u tina wahda….

Bhala kumment generali, ir-raba' li seta' jinhadem kien fil-fatt mizrugh il-parti l-kbira bil-qamh u ftit ful. Il-prezenza tal-eucalyptus u xi mnasab u dwejjer taghti indikazzjoni li r-raba' seta kien jintuza ghall-insib jew kacca. Wiehed mill-imnasab jidher li intuza din is-sena. Il-hitan tas-sejjieh in generali kienu fi stat tajjeb ghajr zewg selhiet taht il-medda tal-pajpijiet tal-fuel li l-intimat qed jikkontesta li m' humiex responsabilita' tieghu izda tal-ESSO (Enemalta).

In eskussjoni, il-Perit Rossignaud spjega li s-sliehi kienu vizibbli. Qal li wasal ghal konkluzzjoni li xi partijiet tal-hitan kienu ttellghu ricentament, minhabba li kien jidher li l-parti mtella', ma kinitx parti mill-hajt originali. Sostna li ma kienx hemm xi apparat li jindika li l-giebja kienet qieghda tintuza. Spjega li kien hemm zewg pajpijiet tal-ESO, fejn il-pajp huwa mgholli fuq hajt – pilastru. Fejn qed jghaddi l-pajp, hemm sliehi fil-hitan, izda l-intimat gharrfu li dawk il-hitan ma kinux tieghu, izda mikrijin lill-Enemalta.

Spjega li l-intimati ma marrux ghall-access gewwa r-razzett, u kien fuq insistenza tar-rikorrenti, li sar l-access fuq ir-razzett. Ir-razzett huwa fi stat perikoluz hafna. Spjega li r-rikorrenti qed jikkontendu li r-razzett huwa parti mill-kirja. Ikkonferma li hemm ukoll mansab u zewg duri.

Ikkunsidra

Fl-ewwel lok, il-Bord jaghmel referenza ghal dak vverbalizzat mill-legali tar-rikorrenti fis-seduta tal-20 ta' Mejju 2021, fejn intqal li, in vista tas-sentenza moghtija mill-Prim' Awla tal-Qorti Civili tas-17 ta' Frar 2021, Rikors Nru. 341/2014, qieghed jirriduci t-talba tar-rikorrenti fis-sens illi, qed izomm ferm it-talbiet tieghu limitatament fir-rigward tal-ghelieqi. Ghaldaqstant, dan il-Bord sejjer jezamina t-talbiet in kwantu ghandu x'jaqsam mar-raba' biss, filwaqt li mill-evalwazzjoni li ser isir minn dan il-Bord, ser jigi eskluz li tigi ezaminata s-sitwazzjoni li jinsab fiha r-razzett Ta' Puldu.

Fit-tieni lok, dan il-Bord jaghmilha cara, li huwa sejjer iqies biss dawk l-argumenti li huma kontenuti fir-rikros promotur u fir-risposti pprezentati. Kwalunkwe argumentazzjoni mressqa, b'mod partikolari fin-noti ta' sottomissjonijiet li ma jirrizultax mill-provi mismugha minn dan il-Bord, ser jigu skartati.

Jirrizulta li t-talba tar-rikorrenti qed issir fuq is-segwenti kazwali:

i. Hsarat fir-raba;
ii. Ksur tal-kundizzjonijiet tal-kirja;
iii. Cessjoni jew sullokazzjoni lil terzi;
iv. Uzu divers tal-ghalqa billi qed juzawha ghall-insib u kacca.

Il-Bord ser jibda biex iqis l-ewwel kawzali, u cioè dik tal-**hsarat fir-raba'**. Fir-rigward ta' din il-kazwali, il-membri teknici kkonkludew li l-hitan tas-sejjieh in generali, kienu fi stat tajjeb, ghajr zewg selhiet taht il-medda tal-pajpijiet tal-fuel, li l-intimat qed jikkontesta li m'humiex responsabilità tieghu, izda tal-ESSO (Enemalta).

Mix-xhieda rrizulta li l-intimati, qatt ma setghu jahdmu r-raba' fejn hemm dawn il-pajpijiet. Irrizulta wkoll li dawn il-pajpijiet kienu jimblukkaw parti kbira minn wahda mill-ghelieqi. Mill-provi, gie muri li parti minn dawn il-hitan, huma appogg ma' parti mill-ghalqa li hija mizghuda bil-pajpijiet tal-ESSO, u mhux appogg mar-raba' li tinhadem mill-intimati. L-intimat Nazzareno Formosa, kien dejjem konsistenti fix-xhieda tieghu, fis-sens li dik ir-raba' qatt ma setghet tinhadem, u lanqas kienu jaccedu ghaliha, filwaqt li sostna li kien hemm arrangement mal-ESSO maghmul mis-sidien. Irrizulta wkoll li dawn il-pajpijiet, ilhom hemm snin twal, tant li Nazzareno Formosa dejjem jiftakarhom hemm sa minn ckunitu.

Il-Bord ha konjizzjoni tal-argumentazzjoni mressqa mir-rikorrenti dwar dawn il-pajpijiet u l-hsarat ezistenti fil-hitan ta' madwarhom. Madanakollu, il-fatt li dawn il-pajpijiet ma baqghux jintuzaw mill-ESSO jew mill-Enemalta, ma jfissirx li b'daqshekk, l-intimati kellhom l-obbligu li jnehhu dawn il-pajpijiet, jibdew jahdmu din ir-raba', u jaghmlu l-hsarat necessarji fil-hitan. Ma jirrizultax li l-intimati kienu involuti fl-arrangamenti li kienu saru mal-ESSO. Semmai, kienet responsabbilità tas-sidien li jirregolaw u jirrimedjaw tali sitwazzjoni. In oltre, kwalunkwe argumentazzjoni ohra mressqa mir-rikorrenti fin-noti ta' sottomissjonijiet taghhom dwar dawn il-pajpijiet, u li ma tirrizultax mill-provi prodotti, mhijiex ser tigi kkunsidrata minn dan il-Bord.

Gialadarba, irrizulta li l-kumplament tal-hitan kienu mizmuma tajjeb, u anke rrizulta li fejn kien hemm xi hitan li twaqqghu fir-rimanenti ghelieqi, dawn ittellghu, dan il-Bord ma jqisx li din il-kawzali giet ippruvata ghas-sodisfazzjon tieghu.

Dwar l-allegazzjoni ta' **ksur tal-kondizzjonijiet tal-kirja**, dan il-Bord fehem li din il-kawzali qed tirreferi ghal non-uzu.

Intqal f'Fortunata Callus v Maria Farrugia, deciza fl-20 ta' Ottubru 2003, illi :

> *"Ghall-kaz bhal dan tghodd is-senjalazzjoni tal-Qorti ta' lAppell fid-decizjoni fl-ismijiet "Markiz Joseph Scicluna – vs- Joseph Bezzina et", 6 ta' Ottubru 1999:*
>
> *"Din il-Qorti tifhem li meta l-ligi titkellem dwar uzu ta' raba riedet tfisser illi r-raba jkun mahdum skond is-sengha biex jigi utilizzat ghall-produzzjoni tal-prodotti. Ma kienetx allura tifhem li r-raba jkun qed jigi uzat jekk sempliciment kull tant zmien tintefa` ftit zerriegha mhollija ghallelementi. Meta hekk jigri wiehed gustament seta' jsostni li r-raba ma jkunx qed jigi uzat imma abbuzat. Ir-ritratti esebiti, infatti, jippruvaw illi meta ttiehdu, fiz-zmien vicin meta nbdew il-prezenti proceduri, seta jigi accertat, kif del resto accertaw ukoll il-periti teknici tal-Bord, illi r-raba in kwistjoni kien zdingat u abbandunat u li kien ilu hekk ghal numru ta' snin."*

Intqal ukoll f'Joseph Zerafa vs Toni Casha, deciza fl-10 ta' Mejju 2006, mill-Qorti tal-Appell, illi li r-raba' ghandu jinhadem b'mod accettabbli, fis-sens li jkun qed jigi sfruttat ghal skop agrikolu b'mod regolari, u mhux li jsir xi uzu minnu ghall-agrikoltura, u dan biss bhala paraventu ghal skop principali iehor, li ghalih verament ikun qed jigi utilizzat. (Vide wkoll Carmela Aquilina et vs Teresa Magro et deciza mill-Qorti ta' l-Appell fil-25 ta' Gunju 1996).

Fil-kaz odjern, mix-xhieda prodotta u mir-rapport maghmul mill-membri teknici, irrizulta li l-ghelieqi li jistghu jinhadmu, huma in fatti mahduma, u jinzerghu qamh u ful. Ghaldaqstant, ma jirrizultax li kien qed isir uzu marginali biss ghall-agrikoltura.

Ir-rikorrenti ghamlu referenza ghall-fatt li l-giebja li hemm, mhijiex fi stat tajjeb, u li skont il-membri teknici, tirrizulta li hija fi stat ta' abbandun. Din il-giebja tirrizulta li tinsab fl-istess ghalqa fejn hemm ir-razzett, li ma ghadux jifforma parti mill-mertu ta' din il-kawza. In fatti, l-istess membri teknici, indikaw li l-giebja u r-razzett jinsabu f'ghalqa numru 12. Dan il-Bord iqies li, gialadarba din il-giebja tinsab fl-istess ghalqa li fiha hemm ir-razzett, u gialadarba sar verbal fis-sens li s-sentenza li trid tinghata, hija biss dwar l-ghelieqi u mhux ukoll dwar ir-razzett, dan il-Bord ma tressqux provi cari quddiemu, dwar jekk din il-giebja hijiex meqjusa bhala parti mir-razzett, u ghalhekk taqax barra mill-parametri tat-talbiet, jew jekk din il-giebja tifformax parti mir-raba', u ghalhekk tifforma parti mill-parametri tat-talbiet.

Apparti din in-nuqqas ta' kjarezza, u li semmai kellha titressaq prova dwarha mir-rikorrenti, dan il-Bord iqies li gie ppruvat, li r-raba' qed jinhadem u jaghti prodott, u dana, nonostante li l-giebja tidher li hija abbandunata. Ghaldaqstant, meta wiehed iqies anke l-estent tar-raba' in kwistjoni, il-fatt li din il-giebja hija abbandunata, ma jistax jekwivali ghal xi prova li tirribatti dak konkluz mill-periti teknici, fis-sens li din ir-raba' fejn tista' tinhadem, qieghda effettivament tinhadem.

Dwar l-allegazzjoni ta' **sullokazzjoni jew cessjoni ta' din il-kirja**, din ma giet ippruvata bl-ebda mod. Fl-ewwel lok, ma tressqu l-ebda provi, fis-sens li din ir-raba' giet b'xi mod, issullokata lil xi terzi persuni, jew li giet ceduta a favur terzi persuni. Lanqas ma gie ppruvat li kien hemm xi terza persuna nvoluta fil-hdim ta' din ir-raba'.

Fit-tieni lok, dan il-Bord qies ukoll li din il-kawzali, jista' jkun li giet imqajjma peress li r-rikorrenti jqisu li l-kjamati fil-kawza, ma ghandhomx titolu fuq din ir-raba'. Tali kwistjoni semmai, ma taqax fl-ambitu ta' sullokazzjoni jew cessjoni, izda tidhol f'ezami dwar jekk effettivament, l-intimat u/jew il-kjamati fil-kawza ghandhomx titlu ta' qbiela in segwitu ghal mewt ta' missierhom, li kien il-persuna li lilha giet moghtija din il-qbiela. Dan l-ezami jmur oltre mill-parametri li fihom saret din il-kawza, u ghalhekk, dan il-Bord mhuwiex ser jidhol f'ezami dwar dan il-punt. Jinghad biss li rrizulta li din ir-raba' kienet mikrija lil missier l-intimat, Carmelo Formosa. Mal-mewt tieghu, din ghaddiet f'isem Carmelo Formosa u hutu, cioè l-kjamati fil-kawza. Fix-xhieda tieghu, Nazzareno Formosa spjega bil-gurament tieghu, li missieru miet

fl-1957, u ghalhekk, ir-raba' dar fuq huh ghaliex kien prokuratur ta' hutu. Sostna wkoll li mal-mewt ta' missieru, ommu qalbet il-qbiela f'isem huh Carmelo, izda dan kien jiehu hsieb ir-raba' bl-ghajnuna u f'isem hutu wkoll. Dawn il-fatti, bl-ebda mod ma jammontaw ghal xi sitwazzjoni fejn saret xi cessjoni jew sullokazzjoni ta' din ir-raba'.

Il-Bord qies ukoll li gie argumentat mir-rikorrenti, li huwa impossibbli ghal uhud mill-kjamati fil-kawza li jahdmu din ir-raba', minhabba l-età avvanzata taghhom. Madanakollu, apparti li ma tressqux provi f'dan ir-rigward, huwa lecitu li jigu nkarigati terzi persuni biex semmai, jaghtu daqqa t'id fil-hdim ta' ghelieqi. Fil-kaz odjern, izda, il-Bord iqis li ma tressqet l-ebda prova f'dan ir-rigward, izda sempliciment saru assunzjonijiet li gew inseriti fin-nota ta' sottomissjonijiet tar-rikorrenti, liema assunzjonijiet, ma gew ikkorraborati bl-ebda mod.

Dan il-Bord sejjer jghaddi issa ghall-kawzali dwar l-**uzu divers tal-ghalqa billi qed jigi allegat li qed tintuza ghall-insib u kacca**. Mir-rapport tal-membri teknici, irrizulta li f'din ir-raba', kien hemm xi sigar tal-Eucalyptus, kif ukoll xi mnasab u dwejjer, li jaghtu indikazzjoni li r-raba' seta' kien jintuza ghall-insib jew kacca. L-istess membri teknici kienu wkoll osservaw, li wiehed mill-imnasab jidher li ntuza din is-sena.

Irrizulta wkoll li din ir-raba' hija wahda vasta, u in fatti, il-membri teknici indikaw sittax-il ghalqa. Ikkonkludew ukoll li r-raba' li seta' jinhadem, kien fil-fatt mizrugh il-parti l-kbira, bil-qamh u ftit ful. Dan ghalhekk juri li hija biss parti zghira mill-ghelieqi in kwistjoni, li mhijiex mahduma, u dana stante li hija raba' li ma tistax tinhadem skont l-istess membri teknici.

Il-Bord iqis li minn dak li kkonstataw il-membri teknici, u li rrizulta mill-provi ezebiti, huwa minnu li parti minn din ir-raba' tintuza ghal kacca u/jew insib. Madanakollu, dan il-Bord iqis li nonostante dan, meta wiehed iqis l-estensjoni kbira ta' din l-art, u anke l-osservazzjonijiet l-ohra tal-membri teknici, dan il-Bord ma hux konvint li l-iskop principali tal-uzu tar-raba' gie mibdul u ma ghadux dak ta' skop agrikolu. Ir-raba', xorta wahda, qieghed jinhadem mill-inkwilini.

Il-Bord jaghmel referenza ghas-sentenzi li saret referenza ghalihom mill-istess intimate, u cioè dik moghtija fl-ismijiet, Nicholas Micallef et v. Anthony Scicluna et, tal-10 ta' Mejju 2016, deciza mill-Qorti tal-Appell, fejn intqal li:

"Fil-hsieb tal-Qorti huwa lecitu li jinghad minn dawn il-provi illi r-raba de quo ma nkeriex lill-appellanti b' mod esklussiv ghal xi wiehed mill-iskopijiet fid-definizzjoni li l-ligi taghti lill-kelma "raba" fl-Artikolu 2 tal-Kapitolu 199. Il-prova ta' l-uzu divers taggrava fuq sid il-fond li jallegaha u jekk, kif jidher li hu hawn il-kaz in ispecje, il-koncessjoni orginarja lill-appellanti kienet tikkomprendi kemm l-uzu tar-raba ghal skop agrikolu kif ukoll l-uzu taghha ghall-passatemp ta' linsib ma jistax ragonevolment jinghad li sar uzu xort' ohra minn dak tad-destinazzjoni miftehma. Kien certament ikun differenti il-kaz kieku l-appellati rnexxielhom jistabbilixxu, b' mod inekwivoku u konklussiv, x' kienet verament id-destinazzjoni principali u preponderanti ta' l-affitt u li kien l-appellanti li ntroduca l-imnasab fil-fond mikri. Din il-prova ma saretx, jew ghallanqas ma saretx ghal-liberu konvinciment ta' din il-Qorti. Fuq l-esperjenza taghha, imbaghad, din il-Qorti ma tara xejn straordinarju illi ma' l-iskop principali tal-kultivazzjoni tar-raba l-kerrej, fl-istess waqt, ikun koncess mis-sid juza parti minnha ghallezercizzju tad-delizzju tieghu, bhall-insib jew kacca, purke din ma tkunx eccessiva u l-iskop principali tal-kultivazzjoni agrarja ma jitrasformax ruhu mill-kerrej f' importanza sekondarja;

F' dan il-kaz, kif jirrizulta mir-ritratti esebiti (fol. 55, 56 u fol. 58 sa fol. 64) u mir-rapport tal-periti teknici (fol. 50), ir-raba jintuza kemm bhala tali ghall-kultivazzjoni ta' prodotti agrikoli kif ukoll ghall-insib. Kif gja ravvizat din il-kombinazzjoni ta' uzu jidher li kienet minn dejjem, anke jekk forsi l-appellanti seta' zied xi mansab ma' dak li kien hemm. B' dawn il-provi quddiemha u l-valutazzjoni dwarhom, din il-Qorti ma tarax kif tista', konvincentement taderixxi mar-ragonament u l-konkluzjoni tal-Bord. Kieku stess kien hemm xi dubbju x' kien il-ftehim originali certament kien hemm l-akkwiexxenza tas-sidien tal-fond jew ta' l-aventi kawza taghhom. L-appell principali qieghed ghalhekk jigi milqugh."

Fil-kaz odjern, ir-rikorrenti ma ppruvawx b'mod inekwivoku u konklussiv, x'kienet verament id-destinazzjoni principali u preponderanti ta'l-affitt, u li kienu l-intimati li ntroducew l-imnasab fil-fond mikri. Mill-banda l-ohra, Nazzareno Formosa sostna li kien missier l-Avukat Buttigieg, li ta l-kunsens tieghu sabiex jibni il-mansab, u anke xi kmamar, liema kmamar ilhom mibnija madwar 45 sena.

Issir referenza wkoll ghad-decizjoni, Villa Fermaux Limited et vs Carmelo Schembri et, deciza fis-17 ta' Novembru 2017, fejn ukoll intqal li f'dak il-kaz, m'hemmx dubju li r-raba' kienet ġiet imqabbla lill-awturi tal-intimati, ghal skop agrikolu, u li lanqas ma rrizulta li l-ftehim ta' lokazzjoni kien jikkontempla li l-parti mir-raba' tintuza ghal skop ta' kacca jew bhala post ta' villeggatura. Madanakollu, il-Qorti tal-Appell ziedet tghid li *"hi tal-fehma li l-fatt li l-inkwilin ikun minn jeddu qed jagħmel xi attivita oħra, ma jfissirx li jkun bidel id-destinazzjoni tal-kirja diment li mill-provi*

ma jirriżultax li dik l-attivita saret primarja filwaqt li l-kultivazzjoni agrarja tkun ittrasformat ruħha f'waħda sekondarja."

Tal-istess portata kienet is-sentenza moghtija mill-Qorti tal-Appell, fl-ismijiet, Carmel Mifsud vs Peter Paul Zerafa, deciza fit-12 ta' Lulju 2007, fejn intqal :

> *"Indubbjament, skond il-mudell maghruf tal-bonus paterfamilias, ghal liema tirreferi l-ligi komuni taht il-Kodici Civili, hu dmir ta' kull kerrej illi dan jaghmel uzu mill-haga mikrija skond l-oggett prefiss mill-ftehim jew, fin-nuqqas, skond l-uzu prezunt mic-cirkustanzi [Artikolu 1554 (a)].*
>
> *Jinghad fis-sentenza fl-ismijiet "Giuseppe Caruana -vsAngelo Bonavia et", Appell, 17 ta' Frar 1958, "Dan ighodd ukoll fil-kaz ta' raba', u jekk il-kerrej ma jahdemx irraba' huwa ma jkunx qieghed jaghmel minnu uzu ta' missier tajjeb tal-familja";*
>
> *Dan premess, fil-fattispeci, din il-Qorti ma ssibx li tezisti raguni sufficcjenti biex, kif qed tigi invitata mill-appellanti, hi tiddiskosta ruhha mill-konkluzjoni raggunta mill-Bord fuq dan il-punt. Ghalkemm hu veru li mill-provi rrizulta li lappellat ghandu l-passatemp ta' l-insib, l-allegazzjoni ta' lappellanti illi l-kerrej tieghu ghandu mnasab fir-raba' mikri ma tirrizultax fondata. Kemm mix-xhieda ta' l-appellat (fol. 192), kif korroborata minn dik ta' Patrick Grech (fol. 218), l-imnasab jinsabu fuq il-parti blatija fil-konfini tarraba' imma mhux ukoll fil-parti kkultivata. Lanqas lillistess Bord fl-access mizmum fit-18 ta' Mejju 2006 (ara traskrizzjoni tieghu a fol. 263) ma rrizultalu li r-raba' thalla zdingat jew ghall-attivita` in parti tad-delizzju ta' l-insib. Anke allura dan l-ilment qed jigi skartat bhala infondat."*

Fil-kaz odjern, dan il-Bord jaqbel ma' dak li ntqal mill-Qorti tal-Appell fuq citata, u jqis li f'dan il-kaz li ghandu quddiemu, ghalkemm irrizulta li ssir attività tal-kacca u/jew insib, din l-attività ma saritx dik primarja, stante li l-attività primarja baqghet dik tal-kultivazzjoni agrarja.

Decide

Ghal dawn ir-ragunijiet hekk kif fuq esposti, dan l-Onorabbli Bord qed jichad it-talbiet tar-rikorrenti, bl-ispejjez kollha kontra l-istess rikorrenti.

Magistrat Dr. Simone Grech

Janet Calleja

Deputat Registratur